

Ivan Klinec: Slovenská ekonomika v prvom desaťročí 21.storočia - scenáre vývoja

Slovenská ekonomika ako aj ekonomiky ostatných postkomunistických krajín, bola v poslednom desaťročí 20.storočia predmetom uskutočňovania sociálneho experimentu. Tak nazval bývalý hlavný ekonóm a viceprezident Svetovej banky Joseph Stieglitz realizovanú riadenú transformáciu od socializmu späť ku kapitalizmu. Zlyhanie experimentu v posledných rokoch 20.storočia núti k zamysleniu sa nad príčinami tohto neúspechu a zároveň k hľadaniu možných a žiadúcich ciest do budúcnosti.

Ekonomická reforma uskutočňovaná v postkomunistických krajinách v 90.rokoch 20.storočia zlyhala pár rokov pred koncom tohoto storočia, hoci ešte v polovici 90.rokov analýzy výsledkov ekonomickej reformy hovorili o jej úspešnosti ba dokonca až úspešnom završení.

Príčiny zlyhania

Architekt ekonomických reforiem v bývalom Československu a neskôr v Českej republike Václav Klaus ohlásil v polovici 90.rokov reformy za úspešne ukončené. Ohlasovaný hospodársky zázrak bezproblémového prechodu od plánovito riadenej k trhovej ekonomike sa však koncom 90.rokov zmenil na ekonomickú a spoločenskú katastrofu a neprestávajúci ekonomický prepad. Joseph Stieglitz ešte vo funkcii hlavného ekonóma a viceprezidenta Svetovej banky vo svojom hodnotení desiatich rokov transformácie v strednej a východnej Európe označil túto reformu ako neúspešnú a hovorí o krachu reforiem v strednej a východnej Európe. Kde teda treba hľadať príčiny zlyhania ekonomickej reformy v postkomunistických krajinách ? V prvom rade je to chybná koncepcia, ktorá bola následne zideologizovaná a minula sa svojím pôvodným cieľom, teda zvýšením výkonnosti ekonomík bývalých socialistických krajín. Tento zámer bol v priebehu reformy nahradený cieľom bezhraničnej liberalizácie a privatizácie ako samoučelom bez ohľadu na ich výsledné efekty a dopady na ekonomiku. V nemešnej miere je to tiež abstrahovanie od

prebiehajúcich civilizačných trendov a ignorovanie procesov globalizácie svetovej ekonomiky a celosvetového prechodu k informačnej spoločnosti.

Porovnávať s inými

Ekonomická reforma, ktorá nás mala po roku 1989 nasmerovať do hlavného civilizačného prúdu, nás od neho ešte viac vzdialila a zaviedla do slepej uličky ideologického marazmu, každodenného politického boja a pokračujúceho úpadku ekonomiky. Ekonomické analýzy úspešnosti ekonomickej reformy, ktoré analyzovali jej vývoj a stav ekonomík krajín po roku 1989, v prevážnej väčšine hovorili o tom, že sme prekročili kritický bod, naše ekonomiky sa odrazili odo dna a idú dohora, a to na základe porovnávania vývoja makroekonomických ukazovateľov po roku 1989. Ak napríklad HDP rástlo a rastie, potom akoby automaticky to malo znamenať aj rast životnej úrovne a prosperitu. Realita však hovorí o niečom inom - o kríze. Problémom pri takomto hodnotení je to, že sa porovnávame sami so sebou a nie so svetom, a to v časovom úseku po roku 1989 a to tak, ako keby sa dali ignorovať dlhodobé trendy vývoja. Takéto hodnotenie pripomína hodnotenie stavu ekonomiky pred rokom 1989, keď sa pravidelne vykazovali úspechy našich ekonomík, a to v porovnávaní samých so sebou, bez porovnávania výkonnosti s okolitým svetom. Výsledkom potom bol kolaps hospodárstva krajín reálneho socializmu práve v dôsledku straty konkurenčnej schopnosti, výkonnosti a neschopnosti držať krok s ekonomikami najvyspelejších krajín sveta. Jozef Zienec a kolektív v Správe o stave národného hospodárstva a možnostiach jeho nápravy, ktorá bola publikovaná v roku 1990, upozornil práve na takýto nesprávny spôsob hodnotenia stavu ekonomiky. Podľa nich sme sa porovnávali sami so sebou v čase a zisťovali sme, že sme na tom v mnohých smeroch lepšie, čo bol podľa nich zjavne nepoctivý prístup. Zienec a kolektív upozorňovali, že sa môžeme porovnávať iba s inými. Pravdivý obraz fungovania našej ekonomiky najlepšie získame porovnaním s najvyspelejšími krajinami sveta.

Predstavy a skutočnosť

Ak sa teda ešte raz pozrieme na to, čo sme ešte prednedávnom považovali - a sčasti stále považujeme - za výborné makroekonomické výsledky, prekonanie kritického bodu reformy a následné odrazenie sa odo dna zistíme, že sme za úspech

považovali znovunaštartovanie ekonomiky po vypnutí jej riadiacich mechanizmov v roku 1990, teda v roku začatia reformy. Porovnanie so svetom sme pritom ignorovali. Toto môžeme prirovnať k vypnutiu motora automobilu, ktorý sa zadrháva a opätovnému naštartovaniu. Naštartovanie by sme potom oslavovali ako úspech bez ohľadu na to, že motor sa zadrháva ešte viac ako pred vypnutím.

Naše ekonomiky, ktoré fungujú na industriálnych princípoch, možno prirovnať k automobilu na parný pohon, už nestačiaci držať krok s vysoko informatizovanými a digitalizujúcimi sa ekonomikami najvyspelejších krajín sveta. Tie sa práve procesmi informatizácie a digitalizácie zmenili na monoposty Formule 1. Nakoniec americký futuroológ Alvin Toffler upozorňuje na skutočnosť, že pomalé ekonomiky fungujúce na princípoch Druhej vlny, čiže princípoch industrializmu, ťažko môžu držať krok s rýchlymi ekonomikami Tretej vlny, ktoré fungujú na princípoch informačnej spoločnosti. Nám sa však stalo, že naše pomalé a nevýkonné industriálne ekonomiky po desiatich rokoch transformácie sú rovnako pomalé a nevýkonné ako boli pred rokom 1989 a náš automobil na parný pohon, aj keď sme ho desať rokov leštili a zoraďovali a teraz jeho všetky súčiastky bezchybne fungujú, predsa len ostal automobilom na parný pohon a ťažko môže súťažiť s monopostami Formule 1 najvyspelejších krajín sveta.

Prechod k informačnej spoločnosti

Začiatok súčasnej ekonomickej a spoločenskej krízy treba hľadať v období, keď vyspelé priemyselné krajiny sveta sa začali transformovať na informačnú spoločnosť. Za rozhodujúci medzník nástupu informačnej spoločnosti je všeobecne považovaný rok 1956. Je tiež rokom, kedy sa začali problémy krajín bývalého reálneho socializmu. V dôsledku skutočnosti, že sa USA po roku 1956 začali rýchlo stávať informačnou spoločnosťou a ich ekonomika sa postupne profilovala na informačnú, v mnohých krajinách s relatívne vyspelými industriálnymi ekonomikami začalo dochádzať k nárastu nerovnovážnych procesov v ekonomike. Táto skutočnosť bola spôsobená tým, že industriálne ekonomiky, aj keď relatívne vyspelé, nestačili držať krok so vznikajúcou informačnou ekonomikou USA, pričom ich konkurenčná schopnosť a schopnosť ich produkcie sa začala postupne znižovať.

Rast nerovnovážnych procesov v industriálnych ekonomikách

Nárast ekonomickej nerovnováhy, pokles výkonnosti a konkurenčnej schopnosti industriálnej ekonomiky v dôsledku prechodu k informačnej spoločnosti možno názorne ukázať na príklade bývalých socialistických krajín, najmä Československa. Hospodárstvo Československa, ktoré v období pred druhou svetovou vojnou patrilo medzi pätnásť až dvadsať najvyspelejších ekonomík sveta a po druhej svetovej vojne nastúpilo cestu masívnej industrializácie, začalo na prelome päťdesiatych a šesťdesiatych rokov strácať dych, silu i výkonnosť, a to aj napriek masívnej industrializácii a obrovským investíciám, ktoré boli do neho nasmerované. Nezachytenie nástupu moderných informačných technológií a takmer statické zakonzervovanie industriálnej štruktúry ekonomiky Československa, malo za následok vzrast nerovnovážnych procesov. Zatiaľ čo ekonomika USA pomerne rýchlymi tempami zvyšovala svoju výkonnosť a USA sa v roku 1956 začali rýchlo stavať informačnou spoločnosťou, v Československu od roku 1956 prebehli tri pokusy o reformu, a to v rokoch 1956-1960, 1966-1969 a 1990-1997. Všetky reformné pokusy mali za cieľ zvýšenie výkonnosti ekonomiky ako celku i jej jednotlivých hospodárskych subjektov.

Všetky začali pomerne radikálne, a skončili sa pomerne neúspešne, pretože neprekročili rámce industriálnej ekonomiky a neboli zamerané na jej transformáciu v smere adaptácie na moderné informačné technológie. To znamená, že nebrali potrebu moderných technológií vôbec do úvahy, ale boli zamerané iba na zvýšenie resp. maximalizovanie výkonnosti v rámci industriálnej ekonomiky. Prve dva reformné pokusy boli zastavené na základe politických rozhodnutí v rokoch 1960 a 1969-1970 a tretí reformný pokus zlyhal v rokoch 1997-1998 v Českej republike i na Slovensku.

Súčasnosť nástupu informačnej spoločnosti v USA a jej postupného celosvetového rozšírenia a poklesu výkonnosti a konkurencieschopnosti industriálnych ekonomík v krajinách, ktoré tento nástup nezachytili, ukazujú aj reformné pokusy v ostatných bývalých socialistických krajinách ako napr. v roku 1956 v Maďarsku, v ZSSR alebo v Poľsku. Všetky resp. väčšina týchto reformných pokusov bola po ich rozbehnutí zastavená na základe politických rozhodnutí. Výsledky reformných pokusov aj keď boli rôzne, nedokázali zachytiť prebiehajúcu transformáciu ekonomík USA a ostatných vyspelých priemyselných štátov smerom k informačnej spoločnosti. Pre tieto krajiny zostal spoločný nárast ekonomickej nerovnováhy aj napriek

uskutočňovaným reformným pokusom. Spoločný preto, lebo prebiehal v čase prechodu ekonomicky vyspelých krajín sveta na moderné informačné technológie a reformné pokusy v bývalých socialistických krajinách túto skutočnosť v prevažnej miere ignorovali.

Klesanie konkurenčnej schopnosti

Taktiež celosvetový ústup od štátu blahobytu resp. welfare state je spojený s poklesom výkonnosti ekonomík, ktoré nezachytili nástup informačnej spoločnosti a ktoré od welfare state ustupujú. Ich klesajúca konkurenčná schopnosť totiž nemôže pokryť potreby welfare state. Ak vychádzame z definície konkurenčnej schopnosti, ktorá hovorí, že je to schopnosť predať svoje výrobky na trhu a zvyšovať príjmy, potom pokles konkurenčnej schopnosti znamená naopak neschopnosť predať svoje výrobky, produkciu resp. služby a s tým spojenú nutnosť poklesu príjmov a životnej úrovne. V praxi jednotlivých krajín sa to prejavuje v škrtoch najmä na sociálne výdaje a likvidáciou welfare state, resp. socializmu.

Joseph Stiglitz na výročnom zasadaní Svetovej banky venovanom hodnoteniu desiatich rokov transformácie od plánovito riadených k trhovým ekonomikám v postkomunistických krajinách hovorí o krachu tejto transformácie v Rusku a ostatných krajinách strednej a východnej Európy a za jedinú úspešne sa reformujúcu ekonomiku považuje čínsku. Rozdiel vo výsledkoch čínskej reformy a tej v postkomunistických krajinách strednej a východnej Európy spočíva v jednej skutočnosti: zatiaľ čo čínska reforma má ako svoju významnú súčasť zahrnutý prechod na moderné informačné technológie a ich využívanie na zvyšovanie výkonnosti a konkurenčnej schopnosti ekonomiky a jej jednotlivých subjektov, postkomunistické krajiny strednej a východnej Európy dodnes ignorujú úlohu moderných informačných technológií pre zvyšovanie výkonnosti a konkurenčnej schopnosti.

Stav slovenskej ekonomiky a spoločnosti na začiatku 21.storočia

Slovenská republika je aj na začiatku 21.storočia vysokoindustrializovanou spoločnosťou s rozhodujúcim vplyvom industriálneho sektoru a finančného sektoru v slovenskej ekonomike a ich dominantným postavením a vplyvom v spoločnosti a

politických a rozhodovacích procesoch s určujúcim vplyvom priemyselných a finančných lobby v politike Slovenskej republiky. Zdroje slovenskej ekonomiky sú silne centralizované, pričom uskutočnená privatizácia centralizáciu ešte znásobila. V prevažnej miere sú koncentrované v industriálnom sektore, čiastočne v poľnohospodárstve a najmä v vo finančnom a bankovom sektore.

Prioritnými odvetviami našej ekonomiky sú priemyselné odvetvia typické pre ekonomiky druhej vlny, čiže industriálne spoločnosť, a to najmä hutníctvo, energetika, najmä jadrová, strojárstvo, chemický priemysel atď. High-tech priemyselné odvetvia v Slovenskej republike prakticky neexistujú, štruktúry vznikajúcej informačnej spoločnosti sú niekde v stave zrodu. Naše hospodárstvo je organizované a štruktúrované v podobe klasických industriálnych hierarchií s vysokým stupňom monopolizácie, centralizácie a koncentrácie.

Slovenská ekonomika je vybavená zastaralými industriálnymi technológiami. Je charakteristická nízkou konkurenčnou schopnosťou prevážnej väčšiny svojej produkcie, nízkym stupňom informatizácie a digitalizácie. Sektorová štruktúra slovenskej ekonomiky čo do zamestnanosti a vytvárania HDP v jednotlivých sektoroch (priemysel, poľnohospodárstvo, služby, informácie) je približne porovnateľná so sektorovou štruktúrou, akú mali USA na prelome rokov 1940-1950. Dá sa to vysvetliť tým, že industrializácia, ktorá prebiehala v bývalých socialistických krajinách kopírovala štruktúru ekonomiky USA niekde medzi 30. a 40. rokmi 20. storočia.

Ekonomika druhej vlny

Pokusy o uskutočnenie sektorálnych zmien zhora direktívnym spôsobom zväčša zlyhali, nakoľko trhová ekonomika v ekonomicky vyspelých štátoch sveta generuje štruktúralne zmeny zvnútra systému. Takisto reforma prebiehajúca od roku 1990 v krajinách strednej a východnej Európy uskutočnila niektoré štruktúralne zmeny zhora napr. vytvorenie finančného a bankového sektoru, vytvorenie sektoru služieb, pričom naštartovanie štruktúralných zmien zvnútra systému sa doteraz nepodarilo. Oficiálne uvádzané údaje o veľkosti sektora služieb na Slovensku a jeho porovnanie s ekonomicky vyspelými krajinami sú veľmi nevierohodné a pravdepodobne nezodpovedajú realite.

Táto skutočnosť znamená, že krajiny strednej a východnej Európy, a teda i Slovensko, majú ekonomiky druhej vlny čiže industriálnej spoločnosti, na rozdiel od ekonomicky vyspelých krajín sveta, v ktorých prebieha vytváranie ekonomík tretej vlny čiže informačnej spoločnosti a tomu zodpovedajúca transformácia spoločnosti. Slovenská republika nezachytila prebiehajúce civilizačné trendy akými sú informačná spoločnosť, digitálna ekonomika alebo trvalo udržateľný rozvoj. Jedným z hlavných problémov je narastajúca civilizačná medzera Slovenska za ekonomicky najvyspelejšími krajinami sveta, ktorá dnes odhadom predstavuje cca. 30 až 40 rokov.

Konzervujúce reformy

Hospodárska politika Slovenskej republiky po roku 1990 i uskutočňované ekonomické reformy sú koncipované a realizované tak, že konzervujú industriálny režim na Slovensku a prostriedky i energia slovenskej spoločnosti sa využívajú na záchranu priemyslu a čiastočne poľnohospodárstva resp. na konzervovanie ich zastaralej štruktúry. Ďalej sa využívajú na vytváranie bankového a finančného sektoru zhora na základe direktívnych rozhodnutí a prerozdeľovaním finančných prostriedkov z ostatných oblastí slovenskej spoločnosti.

Základnú filozofiu hospodárskej politiky Slovenskej republiky po roku 1990 možno zhrnúť nasledovne: priemysel, poľnohospodárstvo, finančníctvo a bankový sektor sú jediné produktívne sektory slovenskej ekonomiky. Hodnoty produkuje jedine výroba, fyzická práca, bankové, finančné a obchodné operácie a prioritou je teda záchranu priemyslu a poľnohospodárstva spolu s vytváraním bankového a finančného sektoru. Spomínaná filozofia ďalej hovorí, že iba ak tie začnú produkovať resp. fungovať, potom budú zdroje centrálne pridelené aj na rozvoj ostatných oblastí spoločnosti teda školstva, vedy, zdravotníctva, ekológie atď. V ekonomicky vyspelých krajinách sveta funguje táto filozofia obrátene a priemysel, poľnohospodárstvo, veda, výskum, školstvo, zdravotníctvo atď. tvoria jeden integrovaný celok, pričom napr. investície do vedy, výskumu, školstva, zdravotníctva sa prejavujú na zvyšovaní výkonnosti a konkurenčnej schopnosti celej ekonomiky. Toto je vo veľkej miere spôsobené zmenenými princípmi vytvárajúcej sa globálnej svetovej ekonomiky, ktorá postupne nadobúda podobu celosvetovej vzájomne prepojenej a vzájomne závislej siete, kde každý účastník siete prispieva k fungovaniu celku.

Scenáre vývoja v prvom desaťročí 21.storočia

Vývoj slovenskej ekonomiky a spoločnosti v prvom desaťročí 21.storočia bude vo významnej miere ovplyvňovaný prebiehajúcou celosvetovou civilizačnou transformáciou. Schopnosť adaptácie slovenskej ekonomiky na podmienky vytvárajúcej sa globálnej svetovej ekonomiky a svetového trhu ovplyvní budúci vývoj slovenskej ekonomiky a spoločnosti. Je možné identifikovať šesť základných scenárov vývoja slovenskej ekonomiky v prvom desaťročí 21.storočia. Realizácia niektorých z nich je viac pravdepodobná a ďalších zasa menej. Sú možné i iné variácie a kombinácie týchto scenárov. Možno tiež identifikovať viaceré rozhodujúce faktory, ktoré ovplyvnia vývoj slovenskej ekonomiky a spoločnosti v nastupujúcom desaťročí.

Medzi hlavné faktory, ktoré budú určujúce v ďalšom desaťročí, patria: stupeň industrializácie ekonomiky, otvorenosť ekonomiky a spoločnosti, stupeň samosprávy, centralizácie resp. decentralizácie ekonomiky, stupeň koncentrácie, monopolizácie ekonomiky, jej technologická úroveň, štruktúra využívaných zdrojov a podiel alternatívnych energetických zdrojov, produktivita, efektívnosť, kreativita, stupeň informatizácie, digitalizácie, networkingu, miesto a úloha vedy a vzdelávania, konkurenčná schopnosť a globálna konkurenčná schopnosť, schopnosť realizácie produkcie, výška reálnych príjmov a vytváranie a redistribúcia pracovných miest.

Scenáre vývoja slovenskej ekonomiky a spoločnosti v prvom desaťročí 21.storočia, ktoré zohľadňujú uvedené faktory, sú nasledovné:

Scenár Pokračovanie industrializmu:

Pokračovanie v súčasnej podobe ekonomickej reformy a hospodárskej politiky, zachovávanie industriálneho modelu ekonomiky, zlyhávanie neoliberálnej hospodárskej politiky z dôvodu neakceptovania meniacich sa globálnych realít a ignorovania civilizačných trendov, neexistencia dlhodobej stratégie rozvoja ekonomiky a spoločnosti, pokračujúci pokles výkonnosti a konkurenčnej schopnosti

slovenskej ekonomiky i jej jednotlivých hospodárskych subjektov, rast technologickej medzery, rast civilizačnej medzery, rast medzery produktivity práce a medzery životnej úrovne, ďalší pokles reálnych miezd, rast nezamestnanosti, narastajúca ekonomická nerovnováha, ekonomická a finančná kríza, sociálne a politické napätie, spoločenské konflikty, hrozba kolapsu.

Pravdepodobnosť uskutočnenia: veľmi pravdepodobné.

Scenár Nová ekonomika:

Zmena hospodárskej politiky v smere realizácie Novej ekonomiky (Nová ekonomika je hospodárska politika akceptujúca podmienky globálnej ekonomiky, ktorá je uskutočňovaná v USA od nástupu tandemu Clinton - Gore, v súčasnej dobe je teoreticky dosť rozpracovaná, praktické efekty sú prekvapujúco dobré), realizácia dlhodobých strategických programov rozvoja informačnej spoločnosti, internetu, digitálnej ekonomiky, elektronického obchodovania, realizácia dlhodobej stratégie trvalo udržateľného rozvoja, prekročenie industrializmu, adaptácia slovenskej ekonomiky a spoločnosti na prebiehajúce procesy civilizačnej transformácie, výmena zastaralých technológií, preorganizácia ekonomiky do podoby sietí, pokles úlohy štátu a rast úlohy podnikateľských subjektov, neziskových organizácií a samosprávy, otváranie sa svetu, integrácia do sietí svetovej ekonomiky, rast výkonnosti a konkurencieschopnosti ekonomiky, rast životnej úrovne obyvateľstva, ekonomická a spoločenská stabilizácia.

Pravdepodobnosť uskutočnenia: málo pravdepodobné.

Scenár Obnovenie direktívneho riadenia a uzatváranie ekonomiky a spoločnosti:

Pokus o obnovovanie štátneho riadenia ekonomiky spojený s uzatváraním sa svetu, zachovávanie industriálneho modelu, ďalší pokles výkonnosti a konkurenčnej schopnosti slovenskej ekonomiky, pokles produktivity, pokles reálnych príjmov a

životnej úrovne, rast ekonomickej nerovnováhy, ekonomická a spoločenská kríza, postupný úpadok až kolaps.

Pravdepodobnosť uskutočnenia: za určitých politických podmienok dosť možné.

Scenár Vzrast úlohy štátneho riadenia a štátnych zásahov pri zachovaní otvorenosti ekonomiky a spoločnosti:

Vzrast úlohy štátneho riadenia a štátnych zásahov v ekonomike, zachovanie otvorenosti ekonomiky a spoločnosti (podobný scenár v súčasnosti prebieha v susednej Českej republike), zachovávanie industriálneho modelu, podpora technologickej prestavby v rámci štruktúr industriálneho modelu, pokles výkonnosti a konkurenčnej schopnosti ekonomiky, rast technologickej medzery, rast civilizačnej medzery, rast medzery produktivity práce, rast nezamestnanosti, stagnácia až pomalý úpadok, rast ekonomickej nerovnováhy, sociálne a politické konflikty.

Pravdepodobnosť uskutočnenia: Po opustení scenáru 1. veľmi pravdepodobné.

Scenár Kolaps ekonomiky a spoločnosti ako následok jej vnútorného zlyhania:

Zrútenie sa a vymknutie slovenskej ekonomiky spod kontroly v dôsledku zlyhania hospodárskej politiky a nezvládnuteľnej ekonomickej nerovnováhy, kolaps industriálneho modelu, následné drastické politické a ekonomické opatrenia na obnovu ekonomickej, spoločenskej a politickej rovnováhy.

Pravdepodobnosť uskutočnenia: dosť pravdepodobné.

Scenár Kolaps ekonomiky a spoločnosti ako následok turbulencií svetovej ekonomiky:

Zrútenie sa slovenskej ekonomiky a spoločnosti v dôsledku nezvládnutia turbulencií svetovej ekonomiky (obdoba vývoja napr. v Thajsku, Indonézii), následné drastické politické a ekonomické opatrenia na obnovu ekonomickej, spoločenskej a politickej rovnováhy.

Pravdepodobnosť uskutočnenia: dosť pravdepodobné.

Slovenská ekonomika a spoločnosť bude v prvom desaťročí 21.storočia konfrontovaná so zrýchľujúcim sa procesom celosvetovej civilizačnej transformácie, celosvetového prechodu k informačnej spoločnosti, vytvárania nových štruktúr digitálnej ekonomiky a elektronického obchodovania a hľadania ciest k trvalo udržateľnému rozvoju. Od toho ako sa s týmito civilizačnými výzvami dokáže vysporiadať, bude závisieť jej budúci vývoj ako i osudy a budúcnosť každého jednotlivca.

Slovo č.5 / 2000